PETER KROPOTKIN

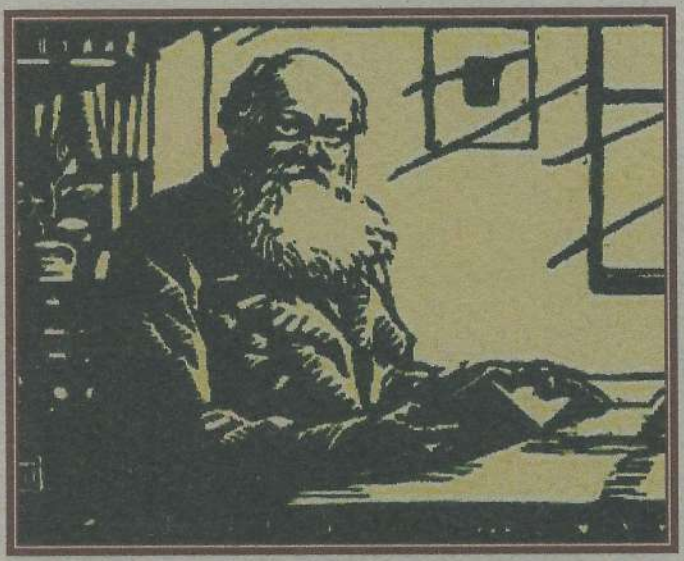

ANARŞİZM

KARAŞIN

PETER KROPOTKIN

ANARŞİZM

'Anarşizm' makalesi, Peter Kropotkin (1842-1921) tarafından, *The Encyclopedia Britannica'nın* 1910 yılında yayımlanan onyedinci baskısı için yazılmıştır. Bu metin, seksen yılı aşkın bir süredir *The Encyclopedia Britannica'nın* edisyonlarında yer alan özgün Anarşizm maddesidir.

KARASIN

FOTOKOPİ-BETİK 4

Kasım 1997, İstanbul.

PETER KROPOTKIN

ANARŞİZM

türkçesi: rahmi g.öğdül

KARASIN

ANARŞİZM

narşizm(Grekçe åv, ve åqxή'den, yetkeye karşı), toplumun devletsiz olarak tasarlandığı yaşam ve yönetim ilkesine veya kuramına verilen ad. Böylesi bir toplumda uyum, yasaya boyun eğerek ya da her türlü yetkeye itaat ederek değil, üretim ve tüketim amacının yanısıra, uygar bir varlığın sonsuz çeşitlilikteki gereksinim ve isteklerinin de yerine getirilmesi amacıyla özgürce oluşturulmuş çeşitli bölgesel ve mesleki gruplar arasında varılan özgür sözleşmeler yoluyla elde edilecektir. Bu çizgiler boyunca gelişecek bir toplumda, insani etkinlik alanlarının tümünü kapsamaya başlayacak gönüllü birlikler, devletin tüm işlevlerinin yerini almak üzere daha da büyük bir yayılım kazanacaklardır.

Bunlar, --geçici ya da az çok süreli-- sonsuz çeşitlilikteki yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası, her büyüklük ve düzeyden, grup ve federasyonlardan oluşan, içiçe geçmiş bir ağ örgüsünü andıracaktır; olası bütün amaçlar için biraraya gelebileceklerdir: üretim, tüketim ve değişim, haberleşme, sağlık düzenlemeleri, eğitim, karşılıklı (mutual) koruma, alan savunması ve ayrıca; sürekli artan bilimsel, sanatsal, yazınsal, ve toplumsal gereksinimlerin yerine getirilmesi için

de çalışacaklardır. Dahası, böylesi bir toplum değişmez olan hiçbirşeyi temsil etmeyecektir. Aksine --genellikle organik yaşamda görüldüğü gibi -- uyum, güçlerin ve etkilerin çokluğu arasındaki dengenin sürekli değişen düzenlenmesi ve yeniden düzenlenmesinden kökenlenecektir ve hiçbir gücün, devletin özel koruması altında olmaması nedeniyle, bu düzenlemeyi sağlamak daha kolay olacaktır.

Toplum bu ilkeler çevresinde örgütlendiği zaman, üretici çalışma sırasında insanın kendi güçlerini özgürce kullanması devletçe sürdürülen bir kapitalist tekel tarafından kısıtlanmayacaktır. Kişinin isteklerinin yerine getirilmesi, inisiyatif çöküntüsüne ve aklın köleleşmesine yol açan ceza korkusuyla ya da bireylere veya metafizik varlıklara boyun eğme ile de kısıtlanmayacaktır.

İnsan, kendi benliği ile çevresinin etik kavramları arasındaki özgür eylem ve tepkinin izlenimini ister istemez taşıyarak, kendi eylemlerine kendi anlayışıyla yön verecektir. Böylelikle insan, tekelciler yararına aşırı çalışma tarafından ya da çok sayıdaki akıl tembelliği ve akıl köleleşmesi ile engellenmeksizin zihinsel, sanatsal, ahlaksal, tüm yeteneklerinin tam gelişimini elde edebilecektir. Bu sayede, modern *bireyci* sistemin altında ya da *Volksstaat* (halk Devleti) denilen bir Devlet sosyalizmi sistemi altında olanaklı olmayan, tam *bireyleşmeye* ulaşabilecektir.

Ayrıca, anarşist yazarlar, kavramlarının, birkaç zorunluluğun koyut olarak kabul edilmesiyle, öncel (a priori) bir yöntem üzerine kurulmuş bir ütopya olmadığını da düşünürler. Devlet sosyalizmi reformlarla geçici bir saygınlık kazanabilse de, anarşizmin halen iş görmekte olan *eğilimlerin çözümlenmesinden* türevlendiğini ileri sürerler. Yaşamın bütün gereksinimlerini şaşılacak denli yalınlaştıran modern teknikteki ilerlemeler; gelişen bağımsızlık ruhu; ve --önceleri

Kilise ve Devlet'in gerçek niteliği olarak düşünülenleri de kapsayan-- tüm etkinlik dallarında özgür inisiyatif ve özgür kavrayışın hızla yayılması, devletin olmaması eğilimini kararlı biçimde güçlendiriyorlar.

Anarşistler ve Devlet

Ekonomik kavramlara gelince; anarşistler, beraberce sol kanadı oluşturdukları tüm sosyalistlerle birlikte, egemen özel toprak mülkiyeti sisteminin ve kâr amacıyla yapılan kapitalist üretimin, adalet ve yararlılık ilkelerine aykırı biçimde işleyen bir tekel oluşturduğunu ileri sürerler. Bunlar, modern tekniklerin genel refahı sağlamak üzere herkesin hizmetine girme başarısını önleyen esas engellerdir. Anarşistler ücret sistemini ve kapitalist üretimi ilerlemeye bir engel olarak görürler. Bunun yanı sıra, Devletin, toprakları tekellerine almaları için bir avuç insana ve yıllık birikmiş üretim fazlasının oldukça orantısız büyük bir bölümünü kendilerine ayırmaları için kapitalistlere izin veren esas aygıt olduğunu da belirtirler. Sonuçta, toprağın tekelleşmesine ve kapitalizme karşı bütün olarak mücadele ederken, Anarşistler devletin belirli bir özel biçimine karşı değil, ister monarşi olsun, isterse de referandum aracılığıyla yönetilen bir cumhuriyet olsun bütünüyle Devlete, bu sistemin temel desteği olarak Devlete karşı aynı enerji ile mücadele ederler.

Hem antik çağda hem de modern çağda (Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, modern Avrupa Devletleri özerk kentlerin yıkıntıları üzerinde yükselmişlerdir) her zaman yönetici azınlıklar yararına tekeller kurma aracı olmuş olan Devlet örgütü, bu tekellerin yıkılması için çalışamaz. Bu nedenle, Anarşistler ekonomik

yaşamın tüm temel kaynaklarını --toprak, madenler, demiryolları, bankacılık, sigorta vb.-- ve aynı zamanda halen elinde tuttuğu tüm işlevlere (eğitim, Devlet-destekli dinler, ülkenin savunması vb.) ek olarak sanayinin tüm temel dallarının işletilmesini Devletin kontrolüne vermenin yeni bir zorbalık aygıtı yaratacağı anlamına geleceğini düşünürler. Devlet kapitalizmi sadece bürokrasi ve kapitalizmin gücünü arttıracaktır. Hakiki ilerleme, hem *toprak* hem de *işlev* bakımından merkezileşmenin yıkılması (decentralisation) doğrultusunda, yerel ve kişisel inisiyatif ruhunun gelişiminde ve merkezden çevreye doğru olan mevcut hiyerarşi yerine, yalından karmaşığa doğru olan özgür federasyonun gelişiminde yatmaktadır.

Pekçok sosyalistle ortak olarak anarşistler de, doğadaki tüm evrim gibi, toplumun yavaş evrimini ara sıra, devrimler adı verilen hızlandırılmış evrim dönemlerinin izlediğini bilirler; ve devrimler çağının henüz kapanmadığını düşünürler. Hızlı değişim dönemlerini yavaş evrim dönemleri izleyecektir ve bu dönemler devlet gücünün arttırılması ve genişletilmesi için değil, her yörede örgütlenme ya da yerel üretici ve tüketici grupları komünleri aracılığıyla, aynı zamanda bu grupların bölgesel ve sonuçta uluslararası federasyonları aracılığıyla Devlet gücünün azaltılması için kullanılmalıdır.

Yukarıdaki ilkelerden dolayı, anarşistler mevcut devlet örgütlenmesine parti olarak katılmayı ve ona taze kan şırınga ederek desteklemeyi reddederler. Parlementoda siyasal partiler oluşturmaya ne kendileri yanaşır ne de işçileri teşvik ederler. Buna uygun olarak, parlementer yasamaya güvenmeyerek, 1864'de Birinci Uluslararası İşçiler Birliği'nin(1. Enternasyonal) kuruluşundan beri düşüncelerini doğrudan emek örgütleri arasında yaymaya ve bu birlikleri sermayeye karşı doğrudan mücadele içine sokmaya çabalamışlardır.

Yukarıda taslağı verilen toplum kavramı ve bu toplumun dinamik ifadesi olan eğilim, yönetici hiyerarşi kavramı ve eğilimine karşıt olarak insanlığın içinde her zaman var olmuştur --tarihin farklı dönemlerinde biri diğerine üstün gelmektedir. Bu anarşist eğilimi, fatihlerin ve iktidar-arayan azınlıkların tecavüzlerine karşı direnişleri sırasında kitleler tarafından gerçekleştirilen klan, köy topluluğu, lonca, özgür ortaçağ kenti benzeri kurumların evrimine borçluyuz. Benzer eğilim, ortaçağların büyük dinsel hareketlerinde, özellikle de ilk reform hareketi ve onu önceleyenlerde büyük bir enerjiyle kendisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, skolastik olmaması ve halkçı kökeni nedeniyle, karşı olan bilginler arasında açıkça sempati bulmamasına karşın, anarşist eğilim Lao-tse zamanından beri bazı düşünürlerin yazılarında açık biçimde anlatım bulmaktadır.

Geschichte des Sozialismus und Kommunismus adlı yapıtında Prof. Georg Adler tarafından belirtildiği gibi, Krene okulunun kurucularından olan Aristippus (İ.Ö. 430) bilge kişilerin özgürlüklerini Devlete terk etmemeleri gerektiğini öğretmiş ve Sokrates'in bir sorusuna yanıt olarak ne yöneten ne de yönetilen sınıfa ait olmayı arzuladığını söylemiştir. Ancak böylesi bir davranışın, kitlelerin yaşamına yönelik Epikürcü bir tavırca dikte edildiği görülmektedir.

Eski Yunanistan'daki Anarşist felsefenin en iyi örneği, Platon'un Devlet ütopyasına yönetimin olmadığı özgür bir topluluk kavramıyla açıkça karşı çıkan Stoa felsefesinin kurucusu Giritli Zeno'dur (İ.Ö. 342-267 ya da 270).

Zeno devletin mutlak gücünü, yaşama müdahelesini ve herşeyi sistemli biçimde disiplin ve denetim altına almasını reddediyor ve

bireyin ahlak yasasının egemenliğini ilan ediyordu. Kendini koruma zorunlu içgüdüsünün insanı egoizme yöneltmesine karşılık, doğanın insanı bir başka içgüdü yani toplumsallaşma içgüdüsüyle donatarak egoizmi giderici bir etki sağladığını vurguluyordu.

İnsanlar kendi doğal içgüdülerini izleyecek denli akıllı olduklarında, sınırları aşıp birleşecek ve evreni (kozmoz) oluşturacaklardır. Duruşma salonlarına ya da polise gereksinmeyecekler, tapınakları ve kamusal tapınmaları olmayacak ve para kullanmayacaklar --- mübadelenin yerini serbest armağanlaşma alacak. Ne yazık ki Zeno'nun yazıları bize ulaşmadı ve onu sadece parçalar halindeki alıntılardan tanıyoruz. Buna rağmen üslubunun modern zamanlarda kullanılan üsluba benzer olması, dile getirdiği insan doğası eğiliminin nasıl derinlerde yattığını göstermektedir.

Ortaçağlarda, Devlet üzerine benzer görüşlere ünlü Alba piskoposu **Marco Girolamo Vida**'nın birinci diyaloğu *De dignitate reipublicae*'de rastlıyoruz. Özellikle ondokuzuncu yüzyılda Ermenistan'da başlayan birkaç erken Hıristiyan hareketinde ve ilk *Hussite*'lerden **Chojecki**'nin ve ilk Anabaptistlerden **Johannes Denk**'in vaazlarında, özellikle ahlaksal yönleri üzerinde durularak, güçlü bir biçimde açıklanmış benzer düşüncelere rastlanmaktadır.

Rabelais ve **Fénelon** da ütopyalarında benzer düşünceleri açıklamışlardı ve **Rousseau**'nun yazılarında ara sıra karşılaşılan bağımsız ifadelerden, **Diderot**'nun *Voyage off Bougainville*'e yazdığı Önsöz'den görülebileceği gibi, onsekizinci yüzyılda Fransız Ansiklopedicileri arasında da bu düşünceler geçerliydi. Fakat her olasılığa karşın Roman Katolik Kilise'sinin katı sansüründen dolayı , böylesi düşünceler o günlerde gelişemezdi.

Daha sonra büyük Fransız Devrimi sırasında bu düşünceler anlatım olanağı buldular. Bir yandan Jakobenler kendi iktidarları sırasında herşeyi hükümetin denetimi altında toplamak için ellerinden geleni yaparlarken, son zamanlarda yayımlanmış belgelere göre halk kitlelerinin de yerel yönetimlerde ve "bölgeler"de oldukça yapıcı bir çalışma başardıkları görülmektedir. Bu insanlar, yargıçların seçimi, ordunun erzak ve donanımının ve aynı zamanda büyük kentlerin örgütlenmesi, işsizlere iş sağlanması, yardım derneklerinin işletilmesi gibi pekçok işi üstlendiler. Hatta Ulusal Meclis dışında, özel bir kurul aracılığıyla Fransa'nın otuz altı bin komünü arasında doğrudan iletişim kurmaya çalıştılar.

İki ciltlik *Enquiry Concerning Political Justice* (1793) adlı olağanüstü yapıtında geliştirdiği düşüncelere Anarşizm adını vermese de, Anarşizmin siyasal ve ekonomik kavramlarını ilk kez formüle eden **William Godwin** olmuştur. **Godwin**, yasaların atalarımıza ait bilgeliğin ürünleri olmadığını yazdı: yasalar tutkularının, korkaklıklarının, kıskançlıklarının ve hırslarının ürünleridir. Önerdikleri çare, iyileştirmeyi düşündükleri kötülüklerden daha beterdir. Ancak tüm yasalar ve mahkemeler ortadan kaldırılır ve çıkan tartışmalarda kararlar bu amaç için seçilmiş, akla uygun davranan insanlara bırakılırsa, gerçek adalet giderek gelişecektir.

Devlet konusuna gelince, **Godwin** açık biçimde Devletin ortadan kaldırılmasını istemiştir. Topluluklar küçük ve bütünüyle özerk oldukları takdirde, her hangi bir yönetim olmaksızın bir toplumun pekala yetkin biçimde var olabileceğini yazmıştır. Mülkiyetle ilgili olarak da, her kişinin "bir insanın yararına katkıda bulunabilen her zenginlik" karşısındaki haklarının sadece adil bir biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir: zenginlik "onu ençok isteyene" gitmelidir. Vardığı sonuç Komünizmdir. Ancak **Godwin**'in düşüncelerini sürdürme cesareti yoktu. Daha sonra mülkiyet hakkındaki

bölümünü bütünüyle yeniden yazmış ve *Political Justice*'in ikinci baskısında (1796) komünist görüşlerini yumuşatmıştır.

Proudhon Anarşinin Adını Koyar

Hükümetsiz toplum durumuyla ilişki olarak ilk kez anarşi adını kullanan 1840 yılında Proudhon (*Qu'estce que la propriété?* birinci inceleme) olmuştur. Fransız Devrimi sırasında Girondistler "Anarşistler" deyimini, devrim görevinin 16.Louise'nin devrilmesi ve bir dizi ekonomik önlemin (uygulaması gerçekleştirilmeye başlanan bu ekonomik önlemler şunlardı: feodal hak ve yetkilerin tümüyle kaldırılması, 1669'dan beri gasp edilmiş komünal toprakların köy topluluklarına geri verilmesi, toprak mülkiyetinin 120 dönümle sınırlandırılması, giderek artan gelir vergisi, ekonomik mübadelenin adil biçimde kıymetlendirme temelinde ulusal çapta örgütlenmesi vb.) alınmasıyla başarıya ulaşacağını kabul etmeyen tüm devrimciler için kullanmışlardı.

Şimdi Proudhon hükümetsiz bir toplumu savunuyor ve bu toplumu tanımlamak için de anarşi sözcüğünü kullanıyordu. Bilindiği gibi, Proudhon insanın komünist manastırlara ya da kışlalara tıkılacağı inanışıyla bütün Komünizm tasarılarını ve aynı zamanda Louis Blanc ve kollektivistlerce benimsenen Devlet veya Devlet-destekli Sosyalizm tasarılarını da reddediyordu.

Mülkiyet üzerine ilk incelemesinde "Mülkiyetin hırsızlık olduğunu" ilan ettiği zaman, aslında sadece Roma Yasalarında bulunan "kullanım ve suistimal hakkı" anlamında mülkiyeti kastediyordu; öte yandan, Devletin tecavüzleri karşısında en iyi korunma biçimini, sınırlı bir iyelik anlamında anlaşılan mülkiyet haklarında görmüştür.

Ayrıca arazilerin, evlerin, madenlerin, fabrikaların vb. mevcut sahiplerini mülksüz bırakmayı şiddetle reddediyordu. Sermayeyi faiz kazanamaz duruma getirerek aynı sonuca ulaşmayı yeğliyordu; üretime katılanların, kendi aralarında ürünlerini maliyet değeriyle mübadele etmeye razı olacak kişilerin karşılıklı güvenine dayalı ulusal bir banka yardımıyla, her bir metanın üretimi için gerekli iş saatlerini temsil eden iş çekleri aracılığıyla bu sonuca ulaşmayı amaçlıyordu.

Proudhon'un mutuellisme (karşılıklı yardımlaşma-ç.n.) adını verdiği böyle bir sistem altında bütün hizmetlerin mübadelesi kesinlikle eşdeğerde olacaktı. Bunun yanısıra böyle bir banka, yönetim değerlerinin karşılanması için sadece yüzde bir ya da daha az bir kesinti ile, faizsiz borç para verebilecekti. Herkesin ev satın almak için gerekli olacak parayı borç alabilmesi nedeniyle, artık hiç kimse evi kullandığı için yıllık kira ödemeye yanaşmayacaktı. Böylelikle şiddetli bir kamulaştırma olmadan, kolaylıkla genel bir "toplumsal tasfiye (likidasyon)" gerçekleşecekti. Madenlere, demiryollarına, fabrikalara vb. aynısı uygulanacaktı.

Bu tip bir toplumda, Devlet gereksizleşecekti. Yurttaşlar arasındaki başlıca ilişkiler serbest anlaşmaya dayanacak ve sadece hesap tutulması ile düzenlenecekti. Anlaşmazlıklar hakem yoluyla çözülebilinirdi. **Proudhon**'un yapıtının en iyi bilinen özellikleri, Devletin ve bütün olası hükümet biçimlerinin kesin bir eleştirisi ve tüm ekonomik sorunların derinden kavranılmasıdır.

Fransız mutualizminin öncülerine İngiltere'de, Komünist olmadan önce mutualist olan **Wiliam Thompson** ve onun izleyicileri **John Gray** (*A Lecture on Human Happiness, İnsan Mutluğu üzerine Bir Konuşma*, 1825; *The Social System, Toplumsal Sistem*, 1831) ve J.F. **Bray**'de (*Labour's Wrongs and Labour's Remedy, Emeğin Yanlışları ve Emeğin Çaresi*) rastlandığını belirtmek gerekir.

Ayrıca A.B.D. de de mutualizmin öncüleri vardı. 1798'de doğan ve Owen'in *"New Harmony"*sinin üyesi olan *Josiah Warren* bu girişimin başarılı olmamasını esas olarak bireyselliğin bastırılmasına, inisiyatif ve sorumluluk eksikliğine bağlamaktaydı. Bu kusurun yetkeye ve topluluk yararına dayalı her tasarının doğasında olduğunu düşündü. Bu nedenle bütünüyle bireysel özgürlüğü savundu.

1887 yılında Cincinnati'de ismi "Denklik Mağazası" olan küçük bir taşra mağazası açtı. Her türden ürün, harcanan emek zamanına göre mübadele edildiği için halk bu mağazaya "Zaman mağazası" adını vermişti. Mağazasının ve daha sonra da 1865 yılında hâlâ varlığını sürdüren, New York City yakınlarında kurduğu "Denklik Köyü"nün düsturu "Maliyet --fiyat sınırı", ve sonuç olarak "kâr yok" olmuştu. 1855 yılında Boston'da kurulan **Keith**'in "Denklik Evi" ayrıca dikkate değer bir girişimdir.

Proudhon'un ekonomik ve özellikle de mutual-bankacılık fikirlerinin Birleşik Devletler'de taraftar ve hatta uygulama alanı bulmasına karşılık, onun siyasal anarşi kavramı, **Lamennais** Hristiyan Sosyalizminin, **Fourier**'cilerin, **Louis Blanc**'ın Devlet Sosyalizminin ve **Saint-Simon**'un izleyicilerinin egemen olduğu Fransa'da hiç yankı yaratmamıştır. Fakat bu fikirler Almanya'daki sol Hegelciler arasında geçici destek bulmuştur; 1843 yılında **Moses Hess** ve 1845 yılında ise **Karl Grün** Anarşizmi benimsemişlerdir. Ayrıca **Wilhelm Weitling**'in yetkeci Komünizminin İsviçre işçileri arasında muhalefete yol açmasıyla birlikte, **Wilhelm Marr** 1840'larda anarşizmi ifade etmiştir.

Öte yandan, bireyci Anarşizm Almanya'da, **Max Stirner** (**Kaspar Schmidt**)'de en yetkin anlatımını buldu. **Stirner**'in dikkate değer yapıtları (*Der Einzige und sein Eigentum* ve *Rheinische Zeitung*'daki

yazıları) John Henry Mackay tarafından ortaya çıkarılana dek uzun süre göz ardı edildi.

L'Individualisme anarchiste: Max Stirner (1940) adlı ilginç kitabının girişinde V. Basch, Alman felsefesinin Kant'dan Hegel'e nasıl geliştiğini ve *Hegel-karşıtı* isyan başladığında, Schelling'in "salt"ı ile Hegel'in Geist'ının isyancıların kampında ister istemez nasıl aynı "salt" vaazını harekete geçirdiğini göstermiştir. Sadece Devlete ve yetkeci Komünizm tarafından insanlara empoze edilecek köleliğe karşı tam bir isyanı benimsemekle kalmayan, aynı zamanda da bireylerin tüm toplumsal ve ahlaksal bağlardan tam olarak özgürleşmesini -- "ben"in onarılmasını, bireyin üstünlüğünü, bütünüyle amoralizmi, ve "egoistlerin birliği"ni-- de isteyen Max Stirner bu felsefi isyanı başlatmıştı.

Basch, bu türden bireyci Anarşizmin nihai sonucuna işaret etmiştir. Tüm üstün uygarlıkların amacı, topluluğun tüm üyelerinin normal biçimde gelişmelerine izin vermek değil, insan kitlesinin mutluluğu ve varlığının pahasına da olsa, sadece doğuştan yetenekli bazı daha iyi bireylerin tam olarak gelişmelerine izin vermektir. Bu nedenle bu anarşizm, olası-üstün azınlıklar tarafından benimsenmiş, en yaygın bireyciliğe bir dönüştür.

Onların bireyciliği, "hoş aristokrasiler"in kitleleri baskı altında tutarken bireylerin gerçekten tam olarak gelişimlerinin olanaksızlığını göz önüne almadan, kendi çıkış noktalarının inkarıyla sonuçlanana dek gelişir. Bireyin gelişimi tek yanlı kalacaktır. Bu düşünce yönelişinin, her bireyselliğin tam gelişimin kuşkusuz doğru ve yararlı savunusuna karşın, sadece sınırlı sanatsal ve yazınsal çevrelerde yankı bulmasının nedeni budur.

Enternasyonal'de (The International Working Men's Association) Anarşizm

Bilindiği gibi, 1848 Haziranındaki Paris işçilerinin ayaklanmasının bastırılması ve cumhuriyetin düşüşünün ardından, Sosyalizmin tüm kesimlerinin propagandalarında genel bir çöküntü yaşandı. Tüm Sosyalist basın tam olarak yirmi yıl süren gerici dönem sırasında susturuldu. Buna rağmen, Anarşist düşünce bile *Bellegarrique (Coeurderoy)* ve özellikle **Joseph Dejacque**'ın (*Les Lazareennes*, daha sonra keşfedilip yeniden basılan bir Anarşist-Komünist ütopya olan *L'Humanisphere*) yazılarında bir takım gelişmeler göstermeye başladı.

Sosyalist hareket ancak 1864 yılından sonra, Londra'daki Evrensel Sergi sırasında, bazı Fransız işçilerin, tüm mutualistler Uluslararası İşçi Birliği kurucusu **Robert Owen**'in izleyicileriyle karşılaştıklarında yeniden canlandı. Bu birlik çok hızlı biçimde gelişmiş ve işin içine siyasal parlementer ajitasyonu karıştırmaksızın, kapitalizme karşı doğrudan bir ekonomik mücadele politikasını benimsemişti; bu politika 1871 yılına dek izlendi.

Fakat Fransız-Alman Savaşı ardından, Komün ayaklanmasından sonra Fransa'da Enternasyonal Birlik yasaklanınca, yeni kurulmuş imparatorluk parlementosu seçimleri için bütün ergin erkeklerin oy kullanma hakkını kabul eden Alman işçiler, Enternasyonal'in taktiklerini değiştirmesinde direttiler ve bir Sosyal Demokratik siyasal parti inşa etmeye başladılar.

Bu durum çok geçmeden Enternasyonal'de bölünmeye yol açtı; İspanyol, italyan, Belçikalı ve Juralıların oluşturduğu Latin federasyonları (Fransa yer almıyordu) kendi aralarında bir federal birlik

oluşturdular ve Enternasyonal'in Marksist genel konseyi ile bütünüyle bağlarını kopardılar. Modern Anarşizm olarak tanımlanabilen hareket bu federasyonlar içinde gelişmiştir. Bu federasyonlar tarafından belli bir süre "federalistler" ve "anti-yetkeciler" isimleri kullanıldıktan sonra, hasımlarının onlara ısrarla taktıkları "Anarşistler" ismi yaygınlaştı ve sonunda bu isim benimsendi.

Mikhail Bakunin ürettiği çok sayıda yazısı, broşürüyle, bu Latin federasyonlar arasında, Anarşizmin ilkelerinin gelişimi açısından yol gösterici örnek kişi olmuştur. Kendi deyişiyle dinin bir ürünü olan, alt bir uygarlık duruma ait, özgürlüğün inkarını temsil eden, ve genel refah adına üstlendiği şeyleri bile bozan Devletin bütünüyle ortadan kaldırılmasını istemiştir.

Devlet tarihsel açıdan kaçınılmaz bir kötülüktür, ancak onun bütünüyle yok edilmesi er ya da geç aynı ölçüde kaçınılmazdır. Genel oy kullanma sonucu bile oluşsa, bütün yasaları reddederek, komşularına bir tehdit oluşturmamak koşuluyla her ulus, her bölge ve her komün için tam özerkliği ve sadece başkaları özgür olduğu oranda gerçekten özgür olunacağını ekleyerek, bireyler için tam bağımsızlığı savundu. Komünlerin özgür feredrasyonları özgür ulusları oluşturacaktı.

Ekonomik kavramları açısından, **Bakunin** kendisini, Enternasyonal'deki federalist yoldaşlarıyla (**César de Paepe, James Guillaume, Schwitzguébel**) birlikte bir "kollektivist Anarşist" olarak tanımlamıştır. Ancak bu kollektivistlik, 1840'lardaki **Vidal** ve **Pecqueur** ya da onların modern Sosyal-Demokratik izleyicilerinin kullandığı anlamda değildir; üretim için gerekli tüm şeylerin emek grupları ve özgür komünler tarafından ortaklaşa sahiplenileceğinin; ve komünist ya da başka türlü olsun, emeğin karşılığının sağlanma biçimlerinin ise her grup tarafından kendisi için oluşturulacağının bir

ifadesidir. Zamanın tüm Sosyalistlerinin yaklaşmakta olduğunu söylediği toplumsal devrim yeni koşulları yaşama geçirme aracı olacaktı.

Anarşizm ve Şiddet

Enternasyonal İşçi Birliği'nin Juralı, İspanyol ve İtalyan federasyon ve kesimleri, ve de Fransız, Alman ve Amerikan Anarşist grupları daha sonraki yıllarda Anarşist düşünce ve propagandanın başlıca merkezleri oldular. Parlamenter siyasete her türlü katılımdan uzak durdular ve her zaman emek örgütleriyle yakın ilişki içinde oldular. Ancak, 1880'lerin ikinci yarısında ve 1890'ların başlarında, sekiz saatlik iş günü için genel grev fikrini harekete geçirdikleri grevlerde, Bir Mayıs'ta ve ordudaki anti-militarist propagandada Anarşist etki hissedilmeye başlandığında, özellikle Latin ülkelerinde (Barcelona kalesindeki fiziksel işkenceler) ve Birleşik Devletler'de (1887'de dört Şikagolu Anarşistin infazı) anarşistlere karşı şiddet yüklü kovuşturmalar başlatıldı.

Anarşistler bu zulümlere şiddet yüklü eylemlerle karşılık verdiler ve sırasıyla bunları yukarıdan daha fazla infaz ve aşağıdan yeni intikam eylemleri izledi. Bu durum kamuoyunda şiddetin Anarşizmin esası olduğu izlenimini yarattı; anarşizmi destekleyenler bu görüşü reddederek, gerçekte şiddete, açık eylemleri baskı ile engellendiği ve olağanüstü yasalar ile yasadışı kılındıkları ölçüde bütün gruplar tarafından başvurulduğunu kabul ederler.

Anarşizm kısmen Proudhoncu mutuellisme yönünde, fakat çoklukla Komünist Anarşizm olarak gelişmesini sürdürdü; Leo Tols-

toy tarafından bir üçüncü yöneliş, Hristiyan Anarşizmi eklendi ve yazınsal anarşizm olarak tanımlanabilecek dördüncü bir yöneliş ise, bazı önde gelen modern yazarlar arasında gelişmeye başladı. Özellikle Josiah Warren'inkilere denk düşen mutual bankacılıkla ilgili olan Proudhon'un fikirleri, başlıca yazarları Stephen Pearl Andrews, William Grene, Lysander Spooner (1850'de yazmaya başladı; bitirilmemiş yapıtı, *Natural Law* ümit vericiydi) olan bir okul yaratacak denli Birleşik Devletlerde önemli taraftar buldu.

Benjamin R. Tucker, ABD'de bireyci Anarşistler arasında göze çarpmaktadır. *Liberty* dergisini 1881 yılında çıkarmaya başladı; kavramları Herbert Spencer ile Proudhon'unkilerin bir bileşimiydi. Kesin konuşursak, anarşistlerin egoistler olduğundan, ve her birey grubunun ister birkaç kişinin gizli bir ittifakı isterse de ABD Kongresi olsun, yapacak gücü olduğu takdirde tüm insanlığı baskı altına alma hakkı olduğundan, herkes için eşit özgürlük ve mutlak eşitliğin yasa olması gerektiğinden yola çıkarak, "herkes kendi işine baksın" Anarşizmin biricik ahlaki yasası oldu.

Tucker, bu ilkelerin genel ve tam bir uygulamasının yararlı olacağını ve her bireyin gücünün, başkalarının eşit haklarının uygulanması ile sınırlanması nedeniyle, tehlike oluşturmayacağını kanıtlamayı sürdürür. Spencer'i izleyerek, birisinin hakkına tecavüz ile böyle bir tecavüze karşı koyma arasındaki, yani tahakküm ile savunma arasındaki farklılığa işaret etmiştir: ister bir suçlunun bir bireye tecavüzü ya da bir kişinin bütün diğerlerine tecavüzü ya da tüm diğerlerinin biri kişiye tecavüzü olsun, tecavüz eşit ölçüde mahkûm edilirken; tecavüze karşı koyuş savunulmalıdır ve zorunludur.

Öz-savunmaları açısından hem yurttaşlar hem gruplar, ölüm cezası da dahil, her türlü şiddete başvurma hakkına sahiptirler. Ayrıca bir sözleşmeyi koruma yükümlülüğünü uygulamak için de şiddet mazur

gösterilmektedir. Böylece Tucker, Spencer'i izlemekte ve onun gibi, Devletin tüm işlevlerini "savunma" başlığı altında, yeniden kurmanın yolunu açmaktadır. Onun mevcut Devlet eleştirisi çok keskindir ve bireyin haklarını savunusu da çok güçlüdür. Ekonomik görüşlerine gelince, Tucker Proudhon'u izlemektedir.

Ancak, Amerikan Proudhoncularının bireyci Anarşizmi işçi kitleleri arasında sempati toplamadı. Bunu itiraf edenler --çoğunlukla entellektüeller-- bu kadar çok övdükleri bireyleşmenin bireysel çabalarla elde edilemeyeceğini ve Anarşist saflarının terkedilip liberal bireyciliğe ya da klasik ekonomilere sürükleneceğini ya da bir çeşit Epikürcü amoralizme veya Stirner ya da Nietzsche'ninkine benzer bir üstün insan kuramına saplanılacağını çok geçmeden anladılar.

Anarşist işçilerin büyük bir bölümü, Enternasyonal İşçi Birliği'nin Anarşist kollektivizm görüşünden giderek gelişmiş Anarşist-Komünizmi tercih ettiler. Bu yöne ait olanlar --sadece Anarşizmin en iyi bilinen temsilcilerini sayarsak-- Fransa'da Elisée Reclus, Jean Grave, Sébastian Faure, Emile Pouget; İtalya'da Errico Malatesta ve Covelli; İspanya'da R. Mell, A. Lorenzo ve pekçok mükemmel bildirinin çoğunlukla bilinmeyen yazarları; Almanlar arasında Johann Most; ABD'de August Spies, Albert Parson ve onların izleyicileri; Hollanda'da ara bir konumda bulunan Domela Nieuwenhuis. 1880'den beri yayımlanmış başlıca Anarşist makaleler bu yönelişe aittir; bu yönelişten çok sayıda Anarşist Avrupa'da çok belirgin olan sözde Sendikalist harekete (kapitalizmle doğrudan mücadeleye yönelmiş, siyasal olmayan emek hareketinin Fransızca adı) katılmıştır.

Bilimsel Anarşist Komünizm

Anarşist-komünist yönelişten biri olarak, **Peter Kropotkin** yıllarca şu fikirleri geliştirmeye çaba harcamıştır: modern doğa bilimleri felsefesi ile Anarşizm arasında varolan derin, mantıksal bağlantıyı göstermek; Anarşizmi, toplumda belirgin olan ve onun ileri evrimini gösterebilen eğilimleri araştırarak bilimsel bir temele oturtmak; ve Anarşist etiğin temellerini geliştirmek. Anarşizmin esasına ilişkin olarak, Kropotkin'in amacı, Komünizmin --en azından kısmen-- özellikle komünlerin önderliğinde, kollektivizme nazaran daha fazla kurulma şansı olduğunu ve özgür (yani Anarşist) Komünizmin uygar toplumlarda kabul edilme şansı olan tek Komünizm biçimi olduğunu kanıtlamaktı; bu nedenle Komünizm ve Anarşizm, birbirini bütünleyen, bir diğerini olası ve kabul edilebilir kılan evrimin iki koşuludur.

Ayrıca, bir devrimci dönem sırasında, büyük bir kentin --şayet kent sakinleri düşünceyi kabul ederlerse-- nasıl özgür Komünizm çizgisinde kendisini örgütleyebileceğini; kentin yarım günlük ya da beş saatlik bir çalışma karşılığında her bir sakinine sadece zamanın orta sınıflarının sahip olabildiği konfora denk düşecek ölçüde barınma, yiyecek ve giyimi garanti edebileceğini; ve eğer kent sakini, günün diğer yarısında tüm olası amaçları --eğitimsel, yazınsal, bilimsel, sanatsal veya spor-- izleyen her çeşit özgür birliklere katılırsa, lüks olarak düşünülecek tüm şeylerin herkesce nasıl elde edilebildiğini göstermeye çalıştı.

Bu savlardan birincisini kanıtlamak için, beyin işiyle birleştirilmiş tarımsal ve endüstriyel çalışmanın olasılıklarını çözümledi. Ve insan evriminin ana etmenlerini aydınlatmak için, karşılıklı (mutual) yardımlaşmaya ilişkin halkçı yapıcı aktörlerinin tarihte oynadığı rolü ve Devletin rolünü çözümledi.

Kendini Anarşist olarak adlandırmamasına karşın, **Tolstoy**, sonuçlarını İsa'nın öğretilerinin genel ruhundan ve aklın zorunlu diktelerinden çıkararak, onbeş ve onaltıncı yüzyıllardaki popüler dinsel hareketlerdeki öncelleri, **Chojecki**, **Denk** ve diğerleri gibi, Devlet ve mülkiyet haklarına ilişkin Anarşist bir tavır geliştirdi. Yeteneğinin olanca gücüyle, (özellikle *The Kingdom of God in Yourselves, İçinizdeki Tanrı Krallığı*'nda) güçlü bir Kilise, Devlet ve yasa, özellikle de mülkiyet yasaları eleştirisi yaptı.

Devleti kaba gücün desteklediği, kötücül kişilerin baskıcı egemenliği olarak betimledi. Hırsızların, iyi örgütlenmiş bir devletten çok daha az tehlikeli olduğunu söyledi. Kilise, devlet ve mevcut mülkiyet dağılımı tarafından insanlara bahşedilen yararlara ilişkin yaygın önyargıların keskin bir eleştirisini yaptı ve İsa'nın öğretilerinden karşı koymama kuralını ve tüm savaşların mutlak kınanması sonucunu çıkardı. Fakat onun dinsel argümanları günümüz kötülüklerinin serinkanlı gözlenmesinden borç alınmış argümanlarla öylesi iyi biçimde bir araya getirilmiştir ki yapıtlarının Anarşist kısımları dindar ve dindar olmayan okura aynı ölçüde çekici gelmektedir.

Bir yandan Anarşist düşüncelerin modern yazın içine süzülmesini, öte yandan da en iyi çağdaş yazarlara ait özgürlükçü düşüncelerin Anarşizmin gelişmesine yaptıkları etkiyi kısa bir taslak halinde burada sunmak olası olmayacaktır. Anarşizmin çağımızın bütün entellektüel hareketleriyle nasıl yakından bağlantılı olduğunu anlamak için, Anarşist düşünceleri ifade eden, yüzlerce modern yazarın yapıtlarından tıpkıbasımlarını içeren *La Révolte* (Paris, 1887-1894) gazetesinin 10 ciltlik yazın ekine (*Supplément-Littéraire*) ve sonra da *Les Temps Nouveaux* (Paris, 1895-1901)'ya başvurulması gerekir.

J.S. Mill'in *Özgürlük* (*Liberty*)'ü **Spencer**'in *Devlete Karşı Birey* (Individual versus the State)'i, **Marc Cuyau**'nun *Yükümlülüğü ya da*

Yaptırımı olmayan Ahlak (*Morality without Obligation or Sanction*)'ı, Fouillée'nin *Ahlak, Sanat ve Din* (*La Morale, l'art et la religion*)'i, Multatuli'nin (*E. Douwes Dekker*) yapıtları, Richard Wagner'in *Sanat ve Devrim* (*Art and Revolution*)'i, Nietzsche'nin, Ralph Waldo Emerson'un, W. Lloyd Garrison'un, Henry Thoreau'nun, Alexander Herzen'in, Edward Carpenter'in vd. Yapıtları; ve kurgu alanında Henrik Ibsen'in dramaları, Walt Whitman'ın şiirleri, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı, Emile Zola'nın *Paris* ve *Le Travail*'i, D. Merezhkovsky'nin yapıtları ve daha az bilinen yazarların sayısız yapıtı, insanın kapitalizm ve Devlet bağlarından kurtulması yönündeki modern düşünce içinde süre giden çalışmaların nasıl Anarşizm ile iç içe geçtiğini gösteren fikirlerle doludur.

ederi: 200.000 T.L.